

Araştırma Makalesi • Research Article

Latîfî Tezkiresine Göre Sultan Şairlerin Özellikleri

Characteristics of Sultan Poets According to Latîfî's Tazkiras

Sibel Üst Erdem*

Öz: Tezkireler, şairlerin biyografilerinin anlatıldığı, edebî yönlerinin belirtildiği ve şairlerinden örneklerin verildiği eserlerdir. Latîfî de XVI. yüzyılda kaleme aldığı eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur. XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin gelişimini tamamladığı, en büyük sınırlara ulaştığı bir zamanı teşkil eder. Dolayısıyla sınırları genişleyen, ekonomik ve siyasi üstünlüğü elinde tutan bir devletin sanatını ne yönde geliştirdiğinin delillerini örnekleri ile barındıran tezkireler oldukça mühimdir. Devletin büyüklüğü ile edebiyatının orantılı bir şekilde yükselişe geçip geçmediğini gösteren bu eserler edebiyat tarihimiz açısından başvuru kaynaklarıdır. Makalede; Rıdvan Canım tarafından doktora tezi olarak çalışılan metin esas alınmıştır. Bu nüshada toplam 334 şair yer alır. Bu şairler arasında II. Murad itibariyle Kanuni Sultan Süleyman'a kadar sultan ve şehzâde şairlerden de bahseder. Çalışmada sultan ve şehzâde şairlere yer verilen bölümler ele alınmış ve Latîfî'nin onları nasıl değerlendirdiği, hangi yönlerini öne çıkardığı üzerinde tartışılmıştır. Yaşadığı dönemde yeterince itibar göremediğinden yakınan Latîfî'nin sultan şairlere nasıl bir bakış açısı sergilediğini tespit etmek çalışmanın esasını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ Tabsıratu'n-Nuzamâ, Sultan şairler, tezkire

Abstract: Tazkiras are works in which the biographies of poets are told, their literary aspects are stated and examples of their poems are given. Latîfî also wrote his work in XVI. century and presented his work to Suleiman the Magnificent. XVI. century constitutes a time when the Ottoman Empire completed its development and reached its greatest borders. Therefore, this work, which contains examples of how a state that expands its borders and holds the economic and political dominance, develops its art, is very important in this respect. These works, which show whether the size of the state and its literature have risen proportionally, are reference sources for our literary history. In the article; The text studied by Rıdvan Canım as a doctoral thesis is based on. There are 334 poets in total in this copy. Among these poets II. Murad also sultan and şehzade poets up to Suleiman the Magnificent are mentioned. In the study, the chapters given to sultan and şehzade poets will be discussed and it will be discussed how Latîfî evaluated them and which aspects he highlighted. The basis of the study is to determine what kind of perspective Latîfî had on sultan poets, who complained that he was not respected enough during his lifetime.

Keywords: Latîfî, Tezkiretü's-Su'ara Tabsıratu'n-Nuzama, Sultan poets, Tazkira.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0000-0000-0000, sibelusts@gmail.com (Sorumlu yazar)

Cite as/ Atıf: Üst Erdem, S. (2022). Latîfî Tezkiresine göre sultan şairlerin özellikleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 477-489. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1054585>

Received/Geliş: 07 January/Ocak 2022

Accepted/Kabul: 01 April/Nisan 2022

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2022

Giriş

XVI. yüzyıl tezkirecilerinden olan Latîfî (bk. Canım, 2013), Anadolu sahasında yazılan ilk tezkirelerden olan Teziretü'ş-Şu'arâ Tabsıratu'n-Nuzamâ adlı eseri kaleme almıştır. 12 eserinin olduğunu söyler ancak bunlardan Dîvân'ı ile birlikte altı eseri ortada yoktur. Şiire ve inşâya dair hüner sahibidir. Çeşitli tezkirelerde şiirleri de övülür kimine göre şiirleri vasatın üstünde değerlendirilmez. İnşâ hususunda yeni bir üslup oluşturduğunu iddia eder ki tezkiresinin üslubu da bunun bir kanıtıdır. Zamanında eserleri ile hem devlet büyüklerinden hem de edebiyat camiası içinde yeterince yer edinememiştir ve hak ettiği ilgiyi görmediğinden dolayı da rahatsızlık duymuştur.

Tezkiresinde şiirin nasıl olması gerektiği üzerine bir dibâce yazar ve bu durum o dönem için oldukça mühim bir hadisedir. Şiirin nasıl olması gerektiğini, şiirin ne olduğunu tarif etmek dönemin şiir teorisi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında tezkiresinde yer alan şairlere nazireler söyleyerek şiirdeki ustalığını göstermekten de kendini alıkoyamaz. Bir nevi, etrafında şiire, inşâ kadar vukufiyetinin bulunmadığı ifade edilse de gerek şiirlerinde gerek nazirelerinde bu kanıyı tersine çevirmek istediği düşünülebilir. Ayrıca tezkiresinde şairler ve şiirleri üzerine çekinmeden yargılarını ifade etmesi yine dönemin eleştirel bakış açısı için öncü niteliktedir. (Canım, 2000: 7-13)

Bu çalışmada da Latîfî'nin sultan şairler için yazdıkları, onların şairliklerini eleştirebilecek serbestliğinin olup olmadığı üzerinde durulacak ve şiirlerini hangi yönden ele aldığı belirtilecektir.

Latîfî, sultan şairlerden ilk olarak II. Murad'ı (bk. İsen, 2014) kaleme alır. Onu ilk şiir söyleyen Osmanlı sultanı olarak tanıttıktan sonra onun çok fazla şiir söylemediği hâlde şaire ve şiire çok kıymet verdiğini dile getirir:

Selâtin-i Âl-i Osmân'dan evvel şi'r diyen ve şi'r-i şu'arâya kadr ü rağbet viren bu Şâh-ı mûmâ-ileyhdür. Egerçi makûle-i şi'r kendülerinden nâdir sâdır oldu lâkin ahd-i humâyûnlarında bu fenn kemâ-yenbagî kadr ü revâc ve erbâb-ı nazm u inşâ kemâ-hiye i'tibâr u ibtilâc bulmuşdur. (Canım, 2000: 137-138)

Sonrasında II. Murad'ın ilim adamlarını ve şairleri haftanın iki gününde toplantı ve tartışma yapmak için bir araya getirdiği ve her hafta farklı birilerini tartışmaya davet edip onları konuşturduğu, aralarındaki sohbetle kimin daha fazla bilgisi var, yahut kim daha fazla işinin ehlidir, ortaya konulsun ve herkes bilsin diye bu meşvereti topladığı ifade edilir. Böylece herkese hak ettiği ölçüde değer verilmesinin tespit edilmesini ister.

Rivâyet iderler ki fart-ı tergîb ü tahrîk için haftada iki gün ulemâ ve şu'arâyı cem' ve kendüyi samîm-i dilden iz'ân u iltifâtla sertâ-pâ simâh u sem' idüp mübâhas eye bâ'is olsun için her fende nice mübâhis ta'yîn iderler imiş ve muhakkık-guzârlardan bî-muhâbâ ve bî-garâz ehl-i temyîzden bir nice mümeyyiz nasb iderler imiş. Tâ ki herkesün kadri ma'lûm olup bir kimseye hayf u gadr olmaya ve hatâ ve savâb ma'lûm oldukda kavâbile in'âm u ihsân ve imtiyâz u istihsân ile 'unvân u rûchân virüp ri'âyet-i mekâdir-i nâsda tarîk-i 'adle giderler imiş. (Canım, 2000:138)

Latîfî, II. Murad'ın ilme, yeteneğe verdiği kıymeti anlatmaya devam eder. Sultanın kimde hüner yahut küçük bir hüner emaresi görse, kişilerin marifet sahibi olmaları için onlara imkânlar hazırladığını, hatta onları çeşitli mertebelerle mükâfatlandığını dile getirerek kendi dönemde ehil olanlara değil ehliyetsiz ve bilgisizlere kıymet ve makam verildiğinden yakınır. Ve bir beyit söyleyip *garip bir zaman ulaştık, gelin ağlaşalım, hüner ve bilgi ile keremlenmiş olan zelil hâldedir*, der.

Ve her kimde ki bir mikdâr-ı zerre hüner veyâhüd hünerden eser ihsân itseler sebab-i kesb-i ma'rîfet ve bâ'is-i tahsîl-i 'ilm ü fazîlet olsun için envâ'-ı ragbet ü ri'âyetle kadr ü 'ünvân virürler imiş. Nice bu zamândaki gibi kadr mahallinde ehle gadr idüp nâdân ü nâ-ehli ehl-i kadr ü sâhib-sadr ider kodı. (Canım, 2000: 138)

Sonrasında yine II. Murad'ın yeteneğe verdiği kıymetleri işaret eden diğer sözlerle devam eder. Ancak sultanın şairliği ile ilgili bir husustan bahsetmez. Sultanın yerli yerinde güzel nükte söyleyeni ya da ince latifeler sergileyen bir kişiye hilat verdiğinden yahut zor bir mevzuyu çözüme kavuşturan fakihî,

bilgisi ve görgüsüne göre yeni bir üst göreve atadığından söz eder. Bunun yanında yine lafı kendi dönemine getirir ve kayırma, rüşvetle bile olsa şimdi paşaya bile paşa demenin makam sahiplerine zor geldiğinden bahseder ve bunun üzerine bir kıt'a söyler; hünerin ancak iltifat yoluyla veya hüner sahibine destek olunca ortaya çıktığını belirterek dönem padişahının bu tür insanları koruması lüzümünü dile getirerek;

...mahallinde bir nükte-güy bir hoş nükte eylese veya bir latif latife söylese bir hil'at virürler imiş. Veya bir fakih mesâ'il-i müşkileden bir mes'ele-i müşkile hall itse menâsıb-ı sânuña münâsib bir mansıb virürler imiş ve mikdarınca merâtibden bir mertebeye ırgürürler imiş. Şimdiki iltizâm u irtişâyile bile paşaya paşa dimezlerdi. (Canım, 2000: 138)

Latîfi, sultanın şairi ve şiiri sevdiğini, yetenekli insanlara karşı lütufkâr olduğunu ve topladığı meclisler dâhilinde kendisinin de manzum şiirler söylediğini belirtir II. Murad'a ait olduğunu ifade ettiği iki matla'yı örnek gösterir.

...bi'l-cümle şâh-ı mümâ-ileyh tâlib-i 'ilm ü hüner ve şi'r ü şu'arâyı sever imiş ve kendülerden dahi esnâ-i sohbetde ve evkât-ı 'ıyş u 'işretde münâsib-i hâl ba'zı mevzun u manzum makâl sâdır olur imiş. Bu iki ma'tla' anlarun eş'ârındandır.(Canım, 2000: 138)

Latîfi, görüldüğü gibi II. Murad'ın şairliği hususunda herhangi bir değerlendirme yapmaz. Burada II. Murad'ın değerlendirilecek kıymette şiirlerinin olmayışı yahut bir dîvânının olmayışı elbette etkilidir. Ancak bir şair tezkiresinde yer almasına sebep olacak şiirin olmadığı hatta Latîfi'nin şair geçinip şair olmayanlara karşı tezkirenin başında ifade ettikleri düşünüldüğünde II. Murad'ın bu kısımda yer almasının sebebi ilk olarak onun yeteneğe ve bilgiye verdiği kıymet, hüner sahiplerinin hak ettikleri iltifatı elde etmeleri gerektiğini, kendi zamanındaki makam sahiplerine belki de bilhassa dönemdeki padişahlara duyurmak, onları da bu konuda şevklendirmek olduğu şeklinde ifade edilebilir. Diğer bir taraftan bu gelenek dâhilinde şairleri ve ulemayı şiir meclislerinde bir araya getirerek kendisinin de bu meclise özellikle iştirak edip az da olsa bir iki manzum söyleyerek bu çevreleri kıymetlendirme teşebbüsü bakımından ilk olması ikinci sebep olarak söylenebilir. Zira zaten *mevzun* ve *manzum* ifadeleri ile II. Murad'ın şiirlerini tasnif etmiş, onun şaire, şiire, hünere verdiği kıymet karşısında şiir olarak ifade edilmeyecek sözlerini kötülemeden ama sultanı diğer yönleri ile överek onu bu yönüyle hak ettiği şair tezkireleri kitabına yerleştirmiştir. Öte yandan Latîfi, hüner sahibi olmasına rağmen yeterli övgüyü ve mansıbı, makamı elde edememiştir ve bu durum onun hayatında izler bırakmıştır. Öyle ki tezkireyi sunup övgü aldığı Sultan Süleyman tarafından Rodos'a sürgüne gönderilmiştir. Bu bakımdan sultanın bu vasfı o kadar kıymetlidir ki adetâ Latîfi o döneme hayranlıkla, özlemle bakar.

Tezkirede ele alınan ikinci sultan Fatih Sultan Mehmed Han'dır (Kesik, 2014). Fatih'i överek bu bölüme başlayan Latîfi, onun Osmanlı Sultanlarının en seçkini, hayır işlerinin menbası, İstanbul'u fethettiği için peygamberin övgüsünü alan sultan olduğunu söyler. Yine onun da babası gibi ilme, ilim adamına, yetenekli insanlara verdiği kıymeti sıralar; bu durumu kanıtlayan Ali Kuşçu örneğini verir. Onun zamanında iltimas, kayırma, devlet adamları arasında sultana yaptığı işin doğru olmadığını söyleyecek kadar cesaretli devlet adamlarının bulunduğunu ve bu konuda sultanın onlara genişlik sağladığını, herkesin işin ehli olduğu için yaptıkları işlerle ön planda olduklarını ve sahip oldukları meziyet ölçüsünde çok değer gördüklerini, kimsenin iltimasla, rüşvetle bir yere gelmediğini, ilim adamlarının ve şairlerin çok kıymet gördüklerini, nerede olursa olsun İstanbul'a getirilmek için çok para harcandığını, hiçbir zaman böyle bir kıymetin görülmediğini, kurduğu eğitim müesseselerinde birbirinden yetenekli öğrencilerin bulunduğunu ve bu öğrencilerin adını bir deftere kaydedip yanında taşıdığını, ilmiyeden bir yer boşaldığında bu defterden ve eğitim kurumlarından aldığı bilgilerle bu öğrencileri seçtiğini, durumdan haberdar olan öğrencilerin de daha fazla çalışıp yeteneklerini ellerinden geldiğince ortaya koyduklarından bahseder.

Bu dönemin tamamen ilme, bilime, sanata verilen kıymetin öne çıktığı bir dönem olduğundan, marifet ve ilim sahiplerinin nerede olurlarsa olsunlar kıymet görmekle birlikte himâye edilerek ve onlara maaş bağlandığından söz eder. Neredeyse otuz şairin onun yıllık verdiği maaştan faydalandığını söyler.

Onların da sultan hakkında söyledikleri birçok şiir ve medhiyelerinin olduğunu ifade eder. Özellikle iltimas, rüşvet ve kayırmanın olmadığına dikkat çeker. Marifetin, ilmin, hünerin, sanatın taltif edildikçe bir noktaya geldiğini belirten iki beyti de ilgili kısımlara yerleştirir. Latîfi, yine bir nevi sitem ederek o durumdan bu duruma gelişin üzüntüsünü yaşar. Özellikle tekrar tekrar ilme, sanata, hünere kıymet verilmesi gerektiğini sezdirir aksi hâlde işlerin tersine döneceğini göstermek amacındadır.

Sultân Mehmed Hân Gâzi selâtîn-i Âl-i 'Osmân'un mu'ayyen ü mümtazı mü'lük-i mâziyyeden sultân-ı selâtîn-i ğuzât ve bâni-i mebâni-i envâ'-ı hayrât u hasenâtdur. Şâhân-ı memâlik-sitân içre fâtihi taht-ı İstanbul ve muhyi-i merâsim-i şer'-i Rasüldür. Ve ahbâr-ı Nebeviyyede ni'm e'l-emîr teşrihi birle müşerrefdür. Bu sebebden hayâtı ve memâtı devlet-i dâreyn ve sa'âdet-i kevneyn ile e'azz u eşrefdür ve kütüb-i tevârihde künyet-i 'âliyyeleri ebu'l-hayrât ve na't-ı ma'âliyyeleri ebu'l- hasenâtdur. Bunların devr-i hümayunları 'ulemâ ve fukahâ zamanı ve fusehâ ve fuzelâ devrânı idi. Bu kavm-i şerife nev'-i kesir olmak için kemal-i mahabbetlerinden ve hüsn-i râğbet ü ri'âyetlerinden bu kadar medâris ü tetimmât ve 'imârât u emârât binâ ve bünyâd idüp bunca mahsûl-i nâ-mahsûrî bu zümre-şerîfün vech-i ma'âşî ve kifaf-ı inti'âsı için bezl ü vakf eylemişlerdür. Bakiyye-i fulemâ-i selefden talebe-i halef şöyle rivâyet iderler ki merhum u mağfûrun-leh sahn-ı semâniyede binâ itdükte zikr olman medâris ü tetimmâtta ne kadar müsta'id ü m u'îd ve müstefid ü müfîd varsa Emsileden Isfahâniye varınca ve Isfahânîden Telvîha ve Tavziha irince kâbiliyyet-i şân ile ma'rûf u müte'ârif olan kavâbili defter idüp defterin yanında saklar imiş ve tedris ü kazâdan menâsıb mahlûl ü mevkûf olsa mahall ü münâsibin anda yoklar imiş. Bu iltifat u râğbet zümre-i talebenün kemâl-i cidd ü talebine ve her muhassılun tekmil ü tahsiline bâ'is ü illet ve mûcib-i kesb-i 'ilm ü ma'rifet olur imiş ve ol zamanda herkes kadr ü râğbeti istihkâkına göre bulur imiş. Mesned ü irtîşa ve iltimâs-ı fûlen paşa olmaz imiş.

Ma'lûmdur ki ol 'ahd ü 'asrda olan cem'iyet-i 'ulemâ kesret-i fukahâ ve fuzalâ bir pâdişâhun 'asrında dahi vâki' olmuş degüldür.

Na'tiyle men'ût olan ehâlî ve efâzıl ki ol zamanda gelmişlerdür bir devrde dahi gelmiş degüldü). Şol 'âlimler ki 'ulüm-i 'âliyyede her biri tedvîne kâdir ve envâ'-ı fûnûnda mâhir her kande bir 'âlim-i m ütebahhir ü müteferrid varsa eger diyâr-ı Hindde ve eger vilâyet-i sindde envâ'-ı elkâb-ı şeref-nişân ile nâmi-nâmeler ve hezâr iltifat u ikrâm ile abkarî irsâl idüp ve yolında bezl-i mâl ü menâl idüp ve manâsıb-ı 'âliyye ve merâtib-i ma'âliyye birle ahd-nâmelerle va'deler ve istimâletler idüp bi'z-zarûri her birinde vedâ'-ı vatan ve terk-i menzîl ü mesken itdürürler imiş.

Beyne'l-cumhûr ma'lûm u meşhûrdur ki 'Ali Kuşçî dimekle müte'ârif monlayı diyâr-ı 'Acemden vilâyet-i Rûm a da'vet itdükte ta'zîmen ve tekrîmen serhadd-i 'Acemden hitta-i Rûma gelince her menzîline bin akçe ta'yîn ü takdir idüp bu güne hezâr ta'zîm u tevkîr ile tekrîm ü teşrihin teksîr ü tevfiir itmişler.

Ammâ anların her biri bir 'âlim-i Rabbânî ve hâkim-i hâkânî idi. Câh u nâ'im için canların çâh-ı cahîme atmazlar ve sıyânet-i menâsıb için hakk-ı sarîhi ketm ü setr veyâhüd mahall-i icrâ-i hakda sâkit ü sâmit olup mîr ü vezîre şıdku'l-emîr dinilmez imiş. Hâtır-ı hatr-ı emîr ü vezîr için hakkı bâtul itmezler imiş ve vüzerâ ve ümerâ emr-i şer'-i şerîfe kemâl derecede ittibâ' u inkıyâd idüp dâ'ire-i şer'-i şerîfden birün bir emre ruhsat virülmez imiş. Zamânemüzde 'âlem-i devrânımız hâkimleri gibi ki her husûsda berây-ı sıyânet-i mansıb vüzerâ ve ümerâyâ kizb-i sarîha idüp şıdku'l-emîr dirler veyâhüd icrâ-i mahall-i hakda sâkit ü sâmit olurlar.

Velhâsıl ol derecede 'ilm ü ma'rifetün ol devirde kemâl derecede revâcî ve 'ulemâ ve fuzalânun sâyir tevâ'if üzre irtifâ' u ibtihâcî var imiş ve fenn-i şî'r ü inşânun dahi ol mertebede kadr ü râğbeti ve ehâlisinün dahi ol derecede i'tibâr u hürmeti var imiş ki diyâr-ı Hindde Hâce-i Cihâna ve vilâyet-i 'Acemde Mevlânâ Câmîye her sal bin 'aded filori irsâl olunur imiş ve şu'arâ-yı Rûmdan dahi otuz nefer şâ'ir-i mâhiri sâliyânesin yer imiş ve kimi

tevârih-i fütühâtın nazm u inşâ idüp ve kimi kıt'a ve kasâyidle medâyihin dirler imiş
(Canım, 2000: 139-140)

Fatih Sultan Mehmed'in ilme ve ilim adamına, sanatkâra, hüner ve marifet sahibine verdiği kıymeti defaatle gözler önüne seren Latîfi, sultanın şairliği hususunda bir iki cümle ettikten sonra onun şiirlerinden örnek verip bu kısmı tamamlar. Sultanın şerefli tabiatının şiire meyilli olduğunu ve kendisine Avnî mahlasını edindiğini söyler. Bazen müfred ve gazel söylediğini belirtir ve verdiği örneklerin şiirleri içinde nefis, güzel yazılmış olduklarından, der.

...kendülerün dahi tab'-ı şerîfleri mevzûn olup şi're mâyil olmağın 'Avnî tahallus idüp esnâ-i evkâtta gâh müfred ve gâh gazel dirler imiş. Bu iki matla'-ı matbû' anların enfâs-ı şerîfesindendir. (Canım, 2000: 141)

Yukarıda da ifade edildiği gibi Latîfi, dîvân sahibi olmasına rağmen Fatih Sultan Mehmed Han'dan bahsederken de onun şairlik tarafını ele almaz. Yahut bu konuda söz söylemek istemez. Ancak II. Murad için kullandığı *vezinli*, *manzum* ifadesi yerine Fatih'te *nefis* sıfatını kullanması onun şiirine daha kıymetli olarak baktığını göstermektedir.

II. Bâyezîd (bk. Bayram, 2013) tezkirede adı geçen diğer bir Osmanlı padişahıdır. Latîfi, onun da velâyet sahibi ve tabiatı gereği de Bâyezîd-i Bestâmî fitratında olduğunu söyler. Sultan döneminde önemli ve çok şairin olduğunu, şairlerin ondan çokça himâye gördüğünü, otuzdan fazla şairin onun verdiği, maaş, caize vb. şekildeki yardımla geçindiğini belirtir. Aynı zamanda, bu dönemde kendi zamanlarının en iyileri olan Ahmed Paşa, Necâti, Revânî ve Zâtî'nin yetiştiğini, şöhret bulduklarını ifade eder. II. Bâyezîd'in, adı geçen bu şairleri ihyâ ettiğini, önemli günlerde onlara hil'at giydirdiğini söyler. Acem ülkesindeki Şeyh Câmî'ye her sene bin filori maaş gönderdiğini, bir seferinde de Câmî'ye gönderilen beş yüz filoriden hazine için on altı filori kesildiği için Câmî'nin bu durumu anlatan bir şiirle padişaha haber verdiğini belirtir.

Şâhân-ı 'Osmâniyân içre pâdişâh-ı sâhib-velâyet ve Bâyezîd-i Bestâmî fitnat idi. Anların 'ahd ü 'asrında şu'arâ ve fûsehâ çok idi ve devri şerîflerinde nazm-ı le'âli-intizâmdan bihter ü bihter bir kâlâ-yı râyic yok idi. Şu'arâ-yı vilâyet-i Rûmun ekser-i serâmedleri bunların devr-i bî-cevrinde gelmişler ve 'asr-ı hümâyûnlarında kadr ü rağbetleriyle şüyü' u şöhret bulmuşlardur. Ve bunlardan dahi mütevâtir ü mütevâli vezâyif ü cevâyizin ve mehâmid ü medâyihin dir otuz neferden müteceviz şâ'ir-i mahiri var idi. Ahmed Paşa ve Necâti ve Revânî ve Zâtî ve emsâlühüm 'ıydlar ve nevrûzlarda teşriften hil'at-ı şerîfin giyüp in 'âmm alurlardı. Bunlar dahi bir tavr-ı sâbık ve kemâ-sebak ve vilâyet-i 'Acemde Şeyh Câmîye her sâl bin sikke filori irsal iderler imiş, hâtta bir sâl irsal itdükleri biş yüz sikkeden hazînedârlık diyü on altı 'adedi naks olup Câmîye dört yüz seksen dört filori vâsıl olıcak Câmî dahi zerâfet kâsd idüp bu bir kaç beytle pâdişâha naksın ilâm itmişler. (Canım, 2000: 141-142)

Latîfi, devamında Şeyh Câmî'den gelen hediyelerin ona ithaf edildiğini, Horasan şahı Sultan Hüseyin ve Mîr Süheylî'den, Ali Şîr Nevâyî'den şiirlerin Rûm ülkesine gönderip ve karşılığında Rûm ülkesindeki şairlerin nazirelerinin beklediğini Rûm ülkesindeki şairlerin de onların bu şiirlerini meslislerde okuyup özen ve ihtimam göstererek cevap yazdıklarını ifade eder. Onun döneminde şairlerin padişahın himâye ve ihyâsına sahip olabilmek için şiirlerini daha belîğ hale getirdiklerini, bunu temin etmek maksadıyla da ilm ve fesahata önem verdiklerini belirtir. Latîfi, II. Bâyezîd'in bir edebiyat muhîti yarattığını, şairleri destekleyerek onların iştihakını artırdığını ifade ederek devletteki en üst makam tarafından şiirin, şairin kıymetlendirildiği hususuna özellikle dikkat çeker.

Ve vâridât-ı Şeyh Câmîden her ne tuhfe vâki' u vârid olsa bu cânibe ithâf u îrâd olunurdu ve mülk-i 'Acem serdârı ve vilâyet-i Horasan şâh u pâdişâhı olan Sultân Hüseyin âsitânesinde Mîr Süheylî ve Mîr 'Ali Şîr Nevâyî nezâyir-i Ümîdiye vâki' olan muğlak u muhayyel gazellerden diyüp şu'arâ-yı Rûm serâmedlerine irsâl iderler ve şu'arâdan yârâ ve kudreti olanlar hezâr ikdâm u ihtimâm ile ecvibe dirlerdi. Bu bâ'isden envâc-ı şevk u

zevk ile her bezm ü encümen gûyâ nevrüz-ı 'ıyd ve güft ü şenîd idi. Lâbûd herkes kadr ü rağbet bulmak için ezdiyâd-ı fazl u fesâhat için tâlib-i şî'r-i belâgat-efzâ ve râğib-ı fenn-i şî'r ü inşâ idi.(Canım, 2000:143)

Bölümün devamında II. Bâyezîd'in şairlik yönünü ele alır onu Kisra'ya benzeterek onun adeleti ile donatıldığı için kendisine *Adlî* mahlasını aldığını belirtir. Padişahın şiiri için döneminin şairleri gibi -şiiri olması gerektiği gibi- dikkat ve sanatlı biçimde söylediğini, kendinden önceki sultanlardan üstün bir şekilde gazel yazdığını ifade eder ve kusursuz, güzel şiirlerinden örnekler verir. Latîfî, şairlik noktasında II. Bâyezîd'i beğendiğini ve şiirlerinin vezin ve anlam olarak kusursuz olduğunu ifade ederek daha önceki padişahlar için yapmadığı övgüyü yapar. Burada padişahın şiirindeki ustalık gereği bu konuya değindiği, rahatlıkla ifade ettiği ortadadır. Ancak yine de padişahı öne çıkaran kısım şiirinin özellikleri değil, şaire ve şiire verdiği kıymettir.

Ve kendüler dahi bâb-ı 'adl ü 'adâletde Kisrâ madelet oldukları münâsebetle 'Adlî tahallus iderlerdi ve şî'r-i şu 'arâ-yı râsihîn minvâlinde şî'ri dikkat u tasannu' ile dirlerdî. Tarz-ı gazelde âbâ-i kırânîma gâlib ve şî'r-i şu 'arâ-i efâzıl u ehâli misâlinde bî-me'âyib ü bî-mesâlib idi. Bu matla '-ı matbu' ol hazret-i 'izzet-me'âbun kelimât-ı kirâmîsinden vârid olan eş'ârındandır. (Canım, 2000:143)

Tezkiredeki bir diğer isim ise Cem Sultan'dır (bk. Canım, 2013). Her ne kadar saltanat sürmese de Osmanlı şehzadesi olduğundan bu camia içerisinde yer bulur. II. Bâyezîd'in kardeşi olduğu, şairlikte ise hepsinden üstün olduğunu söyler. Tahta sahip olamayışı dolayısıyla Ka'be'ye gittiğini, orada bir süre kaldıktan sonra geri döndüğünü fakat bazı devlet adamlarının da taciziyle tahta heves ettiğini ancak sonucunun istediği gibi olmadığından bir sürü zahmet ve mihnet çekerek en son çare Frengistan'a gidip orada da öldüğünü belirtir. Şehzade Cem'in taht sevdası yolunda birçok cefa çektiğinin herkesin tarafından bilindiğini ve tarih kitaplarında da yerini aldığını ifade eder.

Magfûr u sa'îd merhûm-ı şehîd sâbiku'z-zikr olan Sultân Bayezidün birâder-i kihteri ve şî'r-güylıkda şehzâdegân-ı 'izâmun mihter ü bihteridür. Ol zamân ki baht müsâ'id olup taht müyesser ü mukadder olmadı. Sâz u selebi nâka-i talebe urup Ka'be-i şerîfişerrefellâhu Te'âlâ-zâyir ve harem-i muhteremde mâ'-i zemzem gibi şûrâbe-i eşk ile nice demler mücâvir olup âhir ü 'âkıbet

Mısra': Sevdâ-yı saltanat zi-ser in gedâ ne-reft

fehvasınca ümerâ ve vüzerâdan ba'zısının tahrîk ü tahrîşiyle saltanat sevdasına ve taht hevâsına düşüp yine vilâyet-i Rûma 'azm ittiler. Ya taht ola ya baht diyüp birâderi Bâyezîd Han ile azmâyiş-i tâli' idüp mukâbele ve mukâteleye kasd itdükde âyine-i rûzgârda şekl-i ikbâli sûret-i idbârda mu'âyene ve müşahede itdiler. Vaktâki pergâr-ı sipîhr-i mihnet-medârı merkez-i tâli' üzre dâyir ve seyr-i nücûm-ı nahs-enzârı semt-i kutb-ı murâd tarafına sâyir görmeyicek ümîd-i nüvîd-i bahtdan nevmîd olup hevl ü hazerden ve ihtiyât u hatardan ve bîm-i serden havf-nâk ü bîm-nâk rûy-ı deryâdan diyâr-ı Frengistâna gitdi. 'Âkıbetü'l-emr ol ihtiyât u ihtirânla diyâr-ı mezbûrda vefât itdi.

İcmâl-i sergüzeşti beyne'l-enâm ma'lûm u meşhûr ve kıssa-i pür-gussası tevârih-i 'Osmâniyyede merkûm u mestûrdur.(Canım, 2000:144-145)

Şehzâde Cem'in yaşadığı zorlukları, sıkıntıları kardeşi II. Bâyezîd'e yazdığını, kardeşinin de onun yazdıklarına cevap verdiğini, hatta kardeşinin bu sıkıntılarla yaşayacağına ölmesinin daha iyi olduğunu söylediği kanaatini de belirtir ve aralarındaki şiirle haberleşmelerinden örnekler verir.

Eyyâm-ı hasretüñ varak-nigârı ve hengâm-ı fûrkatüñ kıssa-güzâridur. Bu dehr-i pür-kahrdan çekdügi mihnetleri ve sipîhr-i bed-mîhrden gördügi felâketleri ol dâr-ı ahzânda ya'ni diyâr-ı Frengistânda tahrîre getirüp hezâr hurkat u fûrkat ile cânib-i Bâyezîd Hana iblâg u irsâl iderdi. Sultân Bâyezîd-i magfîret-mezîd dahi anuñ zar u giryesinden münkabiz ü münkesir olup bu elem ü zahmetden rahmetde olmasın evlâ gördiler. Bu ebyât-ı musîbet-me'âl anuñ Felek-nâme nâm makâlesindendir.(Canım, 2000: 145)

Sonuç olarak Osmanlı hanedanı içinde en fazla şiir sevenin Sultan Selim ve en güzel şiir yazanın da Şehzâde Cem olduğu hususunda bütün şairlerin ittifak ettiğini dile getirir. Sultan Selim gibi Farsça bildiğini, risale ve dîvân sahibi olduğunu söyleyerek şiirlerinden örnekler verir.

İttifâk-ı suhanverân ve icmâ'-ı şî'r-şînâsân budur ki şü'arâ-yı selâtin-i 'Oşmâniyyeden Sultân Selîmden şî'r-perveri ve şehzâdelerden Sultân Cemden eş'ârı yokdur. Bu dahi Sultân Selîm gibi Fârisî-dân ve mütetebbi'-i resâyil ü divân idi. (Canım, 2000: 146)

Cem hakkında daha çok onun taht sevdası üzerine değerlendirmede bulunurken şiir söylemede en büyük kişi olduğunu ifade etmesi şairliği hususundaki beğenisini açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Latîfi'nin şehzâdeyi özellikle şiirleri üzerinden değerlendirirken daha çok onun yaşadığı zorlukları dile getirmesinin sebeplerinin; taht kavgası ve sonucunda ülkesini terk etmesi, tutsaklığı aratmayacak hâlde bulunması, Cem'in bir edebiyat muhîti oluşturacak mevkide olmaması, kendisinden önceki taht sahiplerinin maddi imkânlarına sahip olmaması olarak sayabiliriz. Elbette şairliğinin kendinden öncekilere göre daha iyi olması da unutulmamalıdır.

Şehzâde Korkud (bk. Kılıç, 2013) tezkiredeki bir diğer isimdir. Onun bahsini açarken Osmanlı sultanlarının bilginlerinden ve hür şehzâdelerden, faziletlilerinden diyerek başlar. II. Bâyezîd'in oğlu ve Sultan Selim'in kardeşi olduğunu, ilme verdiği kıymeti ve ilme vâkıf olmak için ne kadar okuyup koca bir kütüphaneye sahiplik yaptığını dile getirir. Arapça bir fetva kitabını yazmakla birlikte musikide de çok beceri ve bilgiye vukufu bulunduğunun altını çizer. Sarayında ilim adamlarını, hüner sahiplerini ve sanatkârları bir araya getirdiğini, hak edene hak ettiği kıymeti verdiğini, hak etmeyen ondan fayda görmediğini belirtir. Ehline layık muamele ederek gereken itibarı gösterdiğini söyler. Bunun yanında mükemmel bir Dîvâna ve güzel seyreden bir nazım üslubuna sahip olduğunu, ifadelerinin nazikliğini, inceliğini belirterek şiirlerinden verdiği örnekleri, *inci yağmuru* ve *cevher saçan sözler* olarak niteler.

Burada yine şehzâdenin ilme, sanata ve bunları icra eden ehillere karşı gerektiği gibi itibar etmesini öne çıkarır ve bu tavrı övgüyle karşılar.

Selâtin-i 'Osmâniyyenin 'ulemâsından ve şehzâdegân-ı âzâdegânun fuzalâsındandır. Nice katâr-ı cemal cebel-timsâl kitâb-hânesin ve 'ukûd-ı cevâhirden hizânesin çekerdi. Merhûm Sultân Bayezîdü'n ferzend-i ferzâne-i fazîlet-perveri ve Sultân Selîmün birâderlerinden biri idi. Şehzâdegân-ı 'izâm meyânında 'ulûm u kemâlâtla mümtâz u fâyık ve 'ilm ü fazl cihetinden mevâliden 'addolınmağa ehakk u lâyük idi. Fünûn-ı mu'tebereden tedvîne kudreti ve tahrîre istitâ'atı vardı. 'Ulûm-ı 'Arabiyyeden fetvâya müte'allık te'lîfi ve dahi ba'zı mütân u fünûn müstemil şürûh u havâsdan nice tasnîfi vardır. 'Ale'l-husûüs ki 'ilm-i edvârun ve fenn-i mûsikârun ibdâ'ında bî-bedel ve 'ilminde şâhib-i 'amel idi. Hemîşe Nâhîd-şîfat 'işret-sâz ve Cem gibi câm-ı sürûr-encâmla tarab-perdâz idi. Bu sebebden mâyil-i fazl ü hüner ve kâmil ü hüner-ver ü hüner-perver olmağın âsitânesi mecma'-ı şü'arâ ve encümen-i fusehâ ve fuzelâ idi. Merâtib ü mekâdir-i nâs her vech ile ma'lûmı olmağın her kâmile kemâline göre ri'âyet ve dâ'iresine göre râğbet iderdi. Neânki haddinden mütecâviz nâ-ehle kadr ü 'unvân virüp ehle ğadr ideydi ve dâ'ire-i insâfda insirâf gösterüp hilâf-ı semte gideydi ve fenn-i şî'rde dahi mükemmel Dîvânı ve hoş-âyende nazmı ve nâzûik beyânı vardır. Bu matla' anuñ eş'âr-ı dürer-bârından ve güftâr-ı güher-nisârındandır. (Canım, 2000: 146-147)

Sonrasında babasının tahtı Şehzâde Ahmed'e bırakacağını anlayınca o da Ka'be'ye gider ve orada bir müddet kalır. İhram giymesi üzerine kendine Harîmî mahlasını edinir. Daha sonra Mısır'a gidip orada kaldığından bahseder.

Ol zamânki vâlidleri Sultân Bâyezîdüñ mezîd-i himmet ü 'inâyeti kendünüñ ah-i ekberi ya'ni ki ulu birâderi Sultân Ahmede mahsûs u muhtass idügin iz'ân u ihsâs itdi. Harem-i vâcibü'l-ihtirâm ziyâretine 'azimet ihrâmın bağlanup bu münâsebet ü takrîb ile Harîmî tahallus itmişlerdi ve târik-i tâc ü taht ve fâriğ-ı raht u baht olup vilâyet-i Mısra gitmişlerdi. Ol zamanda bu şî'r-i şûr-engîzi hasb-i hâl ve dilde makâl idinmişlerdi. (Canım, 2000: 147)

Latîfî, Sultan Selim'den (bk. Tanyıldız; 2014) bahseden kısımda bol bol onu över; gözü pek, sözü açık, kahraman yaratılışlı, atılgan, savaş meydanında göğsünü siper etmekten çekinmeyen bir kişiliği barındırdığını söyler. Doğumunda yedi yıldızın durumuna bakılıp onun gelecekte, sultanları tahttan indireceği, nereye azm etse orayı toprağına katacağı önde gelen müneccimler tarafından söylenmiş olduğunu, sonuçta da Sultan Selim'in her ne seferinden galip çıktığı ve zaferle toprağına döndüğünü ifade eder. Onun mertliğini, atılganlığını ve Allah için savaştığını dile getiren bir beyte yer verir.

Belîğü'l-beyân ceriyyü'l-cinân ve faşihu'l-lisân bir pâdişâh-ı 'ârif-i pür- ma'ârif ve esrâr-ı ahvâl-i cihâna mü-be-mû vâkıf idi. İttifâk-ı hükemâ-yı hikmet-ârâ budur ki karn-ı Zülkarneynden bu karna gelince aña 'adîl ü bedîl bir şâhib-kırân-ı nusret-karîn cihân sarâyına gelmemişdür ve serîr-i rub'-ı meskûna sâye salmamışdur. Tîğ-ı tedbîr-i isâbet-pezirîden ğayrı şol kadar kavîyyü'l-kalb ve şeci' ü dilîr idi ki meydân-ı masâffda siper-i âhenîn-ves şîne gerüp ve tîr-i râst-reftâr gibi düşmene tenhâ varmak ve darb-zen-i saf-şiken gibi 'askeri a'dâya istikbâl idüp kendüyi kalbe urmak katında câ'iz idi. Cihânun Rüstem ü İsfendiyârı resâyil-i mehâsin-i menâkıbından şöyle nakl olındı ki hîn-i vilâdetinde endâm-ı sa'âdet-encâmalarında 'aded-i seb'a-i seyyâre yedi 'aded hâl bulundu ve ol hâller hikmet-i sarîhden hâli görülmeyüp her biri bir 'alâmet-i 'uzmâya ve bir vâkı'a-i kübrâya dâll buhndı. Hîn-i mezbûrda 'ahdün bûdalalarından biri ki vâkıf-ı esrâr-ı ğayb ve dil-i pâki âyîne-i süver-i lâ-reyb idi. Lâbûd mevlûd-ı mezbûr 'âlem-i ğaybden 'arsa-i şühûda geldükde der-i devlet-sarâyâ gelüp didi ki ol vücûda gelen ferzend-i ferzâne ki sade-fî zemînde gevher-i yekdânedür hıfz u hurâsetinde kemâl-i ihümâm üzre olun ki beden-i pâkinde ve ten-i tâb-nâkinde yedi dâne hâl-i sa'âdet-me'âl vardur mülûk ü memâlikden yedi nefer sultân-ı şâhib-i bahtun tâc u tahtın alacakdur ve Hazret-i Sikender-ves ekâlîm-i seb'aya sultân olacakdur diyü imâ ve işâret itdi ve nîvîd-i nusret beşâret itdi. 'Akîbet Süleymân u İskender gibi şâh-ı zafer-i destgâh ve her ne cânibe teveccüh itdiyse mü'eyyed-i min 'indillâh oldı ve bi'l-cümle şâhân-ı memâlik-sitân içre bir şeh-i kişver-ğüşâ ü leşker-keş ve pâdişâh-ı 'adû-küş idi ki 'arsa-i cihân Kâfdan Kâfa serâser 'adû ve her biri hempençe-i Peşen ü Gîv olsa vakt-i saf-ı musâffda binünden yüz döndürmez ve nîze müje-vâr gözine girse göze göstermezdi. Niteki eş'âr-ı şecâ'at-şî'ârlarından bu matla' anların hasb-i hâli ve şâhid-i sıdk-ı makâlidür. (Canım, 2000: 147-148)

Sonrasında ilm, fazilet, anlayış ve zekâsı bakımından Osmanlı Sultanları arasında seçkin bir yeri olduğundan ve ona layık, onun bilgisine karşılık gelecek bir vezir dahi bulunamadığından, adaletin keskinliğinden bahseder de alacağı ve vereceği olanın rûz-ı mahşere kalmadan onun zamanında halledildiğini dile getirir.

Selâtin-i Âl-i 'Osmânda fazl u fesâhat ve vüfûr-ı idrâk ü zekâvetle ma'rûf u mevşûfdur ve ol bir pâdişâh-ı saf-ârâ ve Âsâf-re'y idi ki kemâl ü kiyâsetde ve fikr ü ferâsetde kendü re'y-i sâyibinden ve fikr-i sâkıbından gayrı aña kimse vezir olmazdı ve bir şehin-şâh-ı şâhib-i 'adalet idi ki 'ahd-i hümâyûnında mazlûm-ı dâd-hâhun hayfi yevm-i mükâfata ve hakkı rûz-ı 'arasâta kalmaz idi. (Canım, 2000: 148)

Zihninin ve zekâsının temiz yaratılışlılığı, akıl ve anlayışta yüksek derecede olduğu, dolayısıyla iş bilen vezirlerin bile yerinde sözlerine uymaz, kimseye boyun eğmez, uyanık kişiler tarafından asla kandırılmaz bir mizaca sahip olduğu dile getirilir. Padişahın o kadar küçük mevzuları, ayrıntıları fark edecek bir mizaca sahip olduğunu ve bu nedenle de kıymetli bilginler bile onun karşısında okumaya yeni çıkmış çocuklar durumuna düştüklerini, en önde gelen akıl sahiplerine ders verecek kabiliyetde olduğunu söyler. Heybetinin herkesi korkuya saldığını, devlet yönetmede ustalığını, adaletin ülkeyi sardığını, herkesin onun duacısı olduğunu ifade eder.

Ve zihn ü zekâda tab'-ı pâki ve vüfûr-ı akl u idrâki bir derecede idi ki re'yinde müstakil olmanın bir vezîr-i müşîrîn tedbîr-i isâbet-pezirîne zerrece kâ'il degül ve dil-i bîdâr u 'akl-ı kâmilü'l-'ıyâr ile kat'a ğabn u firîbe kâbil degüldi ve hured-i hurde-bîne kâdir olan 'ukalâ-i kârdan 'ızz-i huzûrında tıfl-ı nâdân ve kûdek ebced-hân gibi kâsî ve kâsır idi ve mehâbet ü salâbetinden kulûb-ı ümerâ ve vüzerâyâ belki kâffe-i berâyâyâ dehşet ü heybet müstevli

olmuşdu ve sıyt u sadâ-yı salâbet ü satveti 'arsa-i kâyinâta ve heft iklim ü şeş cihâta tolmuş idi. Bu sebebden zemîn ü zamân pür-emn ü emân ve mu'âdil-i 'ahd-i Enûşînrevân idi ve tünd-bâd-ı satvetinden vüzerâ ve ümerâ berk-i bîd gibi lertzân ve mülûk-i mâlik-i Tebrîz ü Horasân havf-ı celâdetinden hirâsân idi ve cünûd-ı mücennede-i çerkesân reme-i kerkesân-veş top u tüfenginden remîde ve Tebrîziler tîr-i hadenginden lertzîde idi ve 'ahd-i 'adâletinde iltizâm u irtişâdan eser yoğidi ve sofrâ-i edîm-i zemînde ni'met-i gûn-â-gûne hadd ü gâyet yoğidi. Ve'l-hâsıl icrâ-i emr-i saltanâtı ve husûs-ı hükm-i hükûmet-i eyâleti amme-i enâma ve tâmme-i havâs u 'avâma bir mertebede begendürmüş idi ki kâffe-i enâm kıyâm-ı kıyâmete ve sâ'at-ı sâ'ata dek ahsenet ü âferîn ve tebârek ü tahsîn okurlar. Efâzıl-ı fuzelâ bu beyti anun şânında ve sân-ı 'adâlet-n i şânında okurlar. (Canım, 2000: 149)

Döneminde herkesi kendi makam ve mansıbına uygun bir göreve getirdiğini, ilim, marifet ve hünere kıymet verdiğini, herkesin de bu durumun farkında olduğundan akla ve hünere meylettiklerini belirtir. Onun döneminde Farsça söylemeye rağbet edildiği ve Selim'in padişahlık örf ve âdetlerini bir kenara bırakıp fazılları, marifet ehillerini bulduğu zaman onlarla teklifsiz çekinmeden sohbet girdiğini söyler.

Ve devr-i hümâyûnunda menâzil-i e'âlî pür-efâzıl u ehâli idi. A'ni mecmû-ı merâtib ü menâsıb mahall ü münâsibin bulmuş ve cihet-i tedsîs ü kazâya ehl-i istihkâk ile tolmuş idi. Ve kendüler dahi tâlib-i fazl u hüner ve râğıb-ı merd-i sâhib-güher olmağın her fennün ferîdi ve vahîdi ol Hazrete 'arz-ı hüner ve izhâr-ı güher iderdi.

... meyl-i kemâl ü ma'rîfet ve tekellüm-i zebân-ı Fürse tamâm rağbet itmîşlerdi ve samîm-i cân u dilden mâ'il-i ma'ârîf ü fezâyil olduğı bâ'isden pâdişahlık 'örf ü izâfetin koyup zamânenün fâzıllarıyla bî-ihitiyâr ihtilât ve 'asrınun kâmilleriyle bî-tekellûf inbisât iderlerdi. (Canım, 2000:149-150)

Parlak yaratılışlı ve iyiyi kötüden ayırmasını bilen zihniyle cevher gibi sözün sarrafı ve söz söylemekte, nüktedanlıktaki kusurlu olanla kusursuz olanı birbirinden ayırdığı, dikkati ve uzak görüşlülüğü ile kılı kırk yaran bir tabiatla olduğu, hüner sahiplerini, yeteneklileri ortaya çıkarmak için onları köşe bucak aradığını belirtir. Bu ifadelerle Selim'in sanatkâra verdiği kıymeti göstermeyi amaçlar. Fesahat alanında çokça payı olduğu ve Farsça'ya da ülfetinin, fesahat denizinde Sahban, şiir kapısında Selman gibi olduğunu dile getirerek ondan başkasının Osmanlıda Türkçe'yi terk edip Farsça yazmadığını söyler. Çoğu zaman Nevâyî Dîvânı'nı incelediğini ve bu hâlin Nevâyî'ye şöhret ve itibar verdiğinden bahis açar. Onun bilgisinin fazıl kişiler ve güzel ve söz söyleyen kişiler arasında kabul edilip itibar gösterildiği ve hüner sahibi olduğu ifade edilir. Acem fazıllarının nefis nefeslileri Şâhî'nin şiirlerine Selim'in şiirlerinin denk olduğunu söylediklerini, onun Hakan-ı Hafız olan için Rum'un Hüsrev'i dediklerini belirttikten sonra ve Farsça şiirlerinden örnekler verir.

Bu kısımda Sultan Selim'in şiirdeki başarısını özellikle de Farsça şiir yazmasına rağmen bu dilde yazan Acem şairleri ile karşılaştırma yaptırıp başarısını öne çıkarır. Şiirde Farsça söylemesini ülfet olarak değerlendirdiği gibi ondan başka kimsenin Farsça dîvân tertip etmediğini de özellikle belirtir. Bu ifadelerle birlikte özellikle *Türkçeyi terk etmek* şeklindeki ifadesi de bu durumdan rahatsız olduğunu sezdirmektedir.

Tab'-ı vekkâd ve zihn-i nakkâdla sarrâf-ı cevâhir-i kelâm ve suhan-şinâslıkda ve nüktedânlıkda mümeyyiz-i nâkıs u tâm idi ve dikkat-i dûr-bînlikde 'akl-ı müşîkâfî kılı kırk yarardı. Ve hüner-mend kâmilün cüst ü cûyında - ve her merd-i kâbilün tek ü pûyında olup küşe-be-küşe arardı. Hâssa ki 'arsa-i fesâhatda fâris-i meydân-ı feres ü Fürs ile tab'-ı pâkinde tamâm ülfet ü üns vardı. Fesâhatda Sahbân ve bâb-ı şi'rde Selmân idi. Şu'arâ-yı vilâyet-i Rûmdan andan gayrı kimesne Fârisi dîvân tedvîn itmedi ve şi'r-i Türkîyi terk idüp ol tarza gitmedi. Ekser-i evkâtda Dîvân-ı Nevâyî tettebbu iderdi. Eş'âr-ı Nevâyîye anların iltifatı rağbet ü şöhret virürdi. Eş'âr-ı belâğat-şi'ârî 'inde'l-fuzelâ ve'l-büleğâ makbûl ü mu'teber ve matbû' u memdûh-ı ehl-i hünerdür. Efâzıl-ı 'Acem enfâs-ı nefîsesin şu'arâ-yı Fürsden kelâm-ı Şâhîye mu'âdil ü mûmâsil tutarlar. Ol Hâkân-ı Hafîz-beyânı Hüsrev-i

Rûmdur dirler. Bu birkaç matla'-ı fârisî ol hazretün kelimât-ı müteberrikesindendir.
(Canım, 2000: 150)

Bu kısmın ardından Selim'in şiirleri üzerine bir rivayeti dile getirir; şimdiye kadar duyulmamış, güzel manalı bir matladan bahseder ve Allah dostlarından biri bunu işitip acaip bir nükte ve mucizeye yakın bir söyleyişte olduğunu görünce divitini kalemini şiirin güzelliği karşısında ağzına atıp Acem ülkesinden Rum'a onu görmeye geldiğini söyler. Ancak bu hadisenin doğru olamayacağını Farsça şiir söylese de Türkçe şiirin az ve nadir, ona isnat edilen Türkçe şiirlerin de halkın iftirası olduğunu dile getirir. İftiralara konu olan şiirlerin ve buna dayandırılan şiirlerin nerede kimin yanında okunduğunun isbatının yeri gelince zikredileceği ifade edilir. Ona isnat edilen şiirlerden bir matla örneği verir.

Bu matla'-ı matbû' ki muazamm-ı hayâlât-ı garibe ve müştemil-i ma'âni-i bedî'adur ehlu'llahdan biri istimâ' itdükte fehvâ-yı dakîkin nükte-i 'acîb ve sihr ü i'caza karîb görüp devât u hâme-besân benân-ı ta'accübi der-dehân idüp vilâyet-i 'Acemden diyâr-ı Rûma ol hazreti ziyarete geldi diyü rivayet iderler. Egerçi elsine-i selâsede nazma kâdirdür amma zeban-ı Türkîde eş'ârî gâyetde kalîl ü nâdirdür. Anlarun nâmına esnâ-i nâsda okınan Türkî eş'ârun ekseri 'avâmü'n-nâsun iftirâsı ve isnâdıdır. Ol müfterâ ve müsned olan Türkî eş'ârun her biri mahallinde tahrîr ve her makâlün kâ'ili kimler idügi sıhhat üzre takrîr ohunmuşdur. İnşâ'allah mevki'inde zikr ola. Ol menâzi'un fîh olan ebyâtdan biri budur. 'Avâmü'n-nâs 'umûmen aña isnâd iderler. (Canım, 2000: 151)

Tezkirede Sultan Süleyman'a (bk. Durmaz, 2013) ayrılan bölüme övgüyle başlar; marifet ve eserlerin kaynağı, faziletin ve övgünün toplandığı, ilim ve irfan ülkesinin sahibi, ihsan ve adalet ayetlerinin açıklayıcısı ve tefsir edeni, zamanın İskender'i ve Kahraman'ı, saltanatın ikinci Süleyman'ı ve İkinci İskender'i, yedi iklimin hakanların hakanı Sultan Süleyman Hazretleri şeklinde ona verilecek sıfatları sıralayarak övgüsünü bitirir. Bu kısmın sonunda belirttiği sıfatlara uygun olarak mesnevi tarzında yazdığı şiiri sunar.

Menba'ul-ma'ârif ve'l-me'âsir ve mecma'ul-fezâyil ve'l-mefâhir mâlik-i memâlik-i fazl u 'irfan ve müfessir ü mübeyyin-i âyet-i 'adl ü ihsân a'ni Hazret-i Sultân Süleymân Hân ki İskender-i zamân ve Kahramân-ı devrândur esnâ-i selâtında Süleymân-ı sâni ve İskender-i düvum ve hâkân-ı havâkîn-i evreng-i heftümdür. (Canım, 2000: 151)

Sonrasında yine Sultan Süleyman'ın kudretini gösteren sıfatlarla onu Rodos ve Engürüs'ün fatihi olarak gösterir. Devlet kuşu Hümâ onun kanatları ile uçar ve cihan sultanları onun kuludur der. İhtiyatlı, ayağı yere basan, dağ gibi vakarlı duruşlu, onun haya bulutunun yağışından vakar bahçesinin yüzü tere gark ve lütuflarının ışığının tesirinden her taraf sayısız eserlere gark olduğu, yaratılanı öldürmekten ve kan dökmekten kaçındığı için Allah'ın da ona uzun bir ömür verdiği, mutluluk sığınağı olan eşiğine seyyidler bağlanıp devlet sığınağı olan eşiğinden de fetihlerin büyük de küçük de olsa eksik olmadığı dile getirilir.

Selâtin-i gûzât-ı kûmât içre fâtihi kal'a-i Rodos ve kişver-guşâ-yı vilâyet-i Engürüsdür. Bir mefhar-i selâtindür cihân husrevleri bendeleri bölüğinden geçer ve hümâ-yı hümâyûn-ı devlet anun kanadıyla uçar. Bir pâdişâh-ı zemîn-temkîn ve kûh-vekârdur ki nisâr-ı ebr-i hayâsından çehre-i gülzâr-ı vekâr gark-ı 'arak ve âsâr-ı envâr-ı eltâfindan dâr u diyâr eltâf-ı bî-şumâra müstağrakdur. Katl-i halk ve hûn-i nâ-hakdan perhîz ü gürîz itdügi ecilden Hazret-i Cenâb-ı Celîl ol Hazrete 'ömr-i tavîl-i erzânî kulmuşdur ve sūdde-i sa 'âdet-melâzına siyâdet-i ülâ ve uhrâ mülâzım ve 'atabe-i devlet-me'âbuna fütûhât-ı kübrâ ve suğrâ muvâzıb ü müdâvimdür. (Canım, 2000: 152)

Kanûnî Sultan Süleyman'ı anlatırken onu; bir bilgi denizi ve fazilet okyanusu, görünür ve görünmezi marifet ve şerefle imar edip süsleyeni, fesahat elbisesini giymiş söylemleri ve belagatle donanmış sözlerinin en ince ve nazik; güzel ve hoş olduğunu ifade eder. Onun görüşlerinin âlemi süslediği ve ona düzen verdiği, zorlukların üstesinden gelen aydınlık gönlünün halkın ıslahına ve sakinliğine sebep teşkil ettiğini, saltanatı sırasında kalbinin istiridyесinden ortaya çıkan belîğ sözleri ve inci gerdanlığı gibi dizilmiş şiirleri olduğunu, bu şiirlerin seçkin insanlar arasında ve bütün âlemin dilinde büyük bir itibar ve şöret bulduğunu belirterek nazik edalı, renkli söyleyişli Farsça ve Türkçe

güzel şiirleri ve sözlerinin varlığını dile getirir ve örnek olarak da *parlak ve güzel bir gazel* diye vasıflandırdığı şiiri gösterir. Sonraki örneklerde de kullandığı atasözlerinin ne kadar güzel ve yerinde kullanıldığını ifade eder.

Bir muhît-i fazl u deryâ-yı dânişdür derûn u bîrûnı ma 'ârif ü şerâ'ifle ma'mûr u müzeyyen ve elfâz-ı fesâhat-libâsı ve kelâm-ı belâğat-iktibâsı eltâf u ahsen ve belîg u müstahsendür. Re'y-i 'âlem-ârâsı sebeb-i nizâm-ı 'âlem ve zamîr-i münîr-i gîtî-nümâ ve müşkil-güşâsı bâ'is-i islâh-ı ümemdür. Esnâ-i ûmûr-ı saltanâtda sade'î zamîrlerinden sudûr iden kelâm-ı belâğat-nizâm ve kelimât-ı le'âlî-intizâm tertîb-i hurûf-ı ma'ânî zurûf üzre tedvîn olup miyân-ı ehl-i 'irfânda ve elsine-i cihâniyânda iştihâr-ı tâmm ve i' tibâr-ı mâlâ-kelâm bulmuşdur. Nâzûk edâ ve rengîn elfâzla Fârisî ve Türkî hûb eş 'ârı ve nâzûk güftârı vardır. Bu şi'r-i garrâ ve gâzel-i zîbâ ol Hazretüñ enfâs-ı şerîfesindendür. (Canım, 2000: 152)

Sultan Süleyman'dan da bahsederken devletin o dönemki sınırları ve padişahın dünyadaki kudretine ve sözü geçerliliğine dikkat çekerek onu yedi iklimin hükümdarı olarak vasıflandırır. Onu da diğer hanedan üyelerinde olduğu gibi lütufları ile övmekle beraber daha çok onun şahsına yahut kudretine devletliliğine ait özellikleri öne çıkarır. Birçok ihsanının olduğunu ancak sultanın bunları aramak, bulmak gibi bir derdi olup olmadığını belirtmez. Belki dönem itibarıyla en kuvvetli ve kudretli iktidara sahip olması, en kıymetli, âlim, sanatçı ve hüner sahiplerinin bu coğrafyada olduğu düşüncesi etkili olabilir. Ancak Sultan Süleyman döneminde adaletten, sanatçıya kıymet verilmesinden bahsetmemesinde daha önceki saltanat mensuplarını anlatırken kendi dönemi ile kıyaslamış ve bu çevrelere verilen kıymetin ziyade oluşundan hoşnut olurken kendi dönemi için de içten içe bunu arzuladığını hissettirmiştir. Bu gerekçeden dolayıdır ki Sultan Süleyman'dan bahsederken onun tabiatı ile ilişkilendirilecek ifadeleri tercih etmiş olsa gerektir.

Sonuç

Latîfi Tezkiresi, XVI. yüzyıla ait olması dolayısıyla devletin gelişim ve yükseliş dönemlerine şahitlik eden ve bir taraftan da devletin gelişmesi, zenginleşmesi ile orantılı olarak gelişen ve güzelleşen bir edebiyatın da evrelerini göstermesi bağlamında önemlidir. Günümüz anlayışı ile tam olarak edebî eleştiri mahiyeti görülmesi de, Latîfi'nin tezkirenin başında şiirin, şairin nasıl olması gerektiği üzerine yazdığı bölüm dikkat çekicidir. Çünkü bu kısımda şiirin sınırları çizilmiş ve nasıl güzel şiir yazılabileceği, şairlik vasfının kimlere verilebileceği hususuna değinilmiştir. Latîfi'ye göre şiirin; Allah'ın şairin kalbine verdiği ilham ile olması şiiri üstün bir makama yüceltir ve herkeste bu özelliğin olması da söz konusu değildir. Bu manada şairin önemli bir yerinin olmasını temenni etmesi, kıymet verilmesini istemesi de bu durumdan kaynaklanmaktadır. Osmanlı sultan ve şehzâdelerini bu tezkirenin içine koyması da bu önemi vurgulamak kaygısından olduğu düşünülebilir.

Osmanlı sultan ve şehzâdelerinin yer verildiği kısımlarda -makalede belirtildiği üzere- çoğunlukla, ilme, özellikle şaire, sanatçıya, hüner ve marifet sahiplerine verdikleri kıymete bakarak onları över. Sultanlar içinde Fatih Sultan Mehmed özel bir yer alır ve biraz önce ifade edildiği gibi bu özelliği en fazla barındıran padişah olarak öne çıkar. II. Murat'ın mahlası bile söylenmez ama özellikle şairlere bir ortam oluşturması, onları meclislerinde haftada iki defa konuk edip muhatap alması bile edebî çevreyi şevklendiren ve onları himâye ederek güzel eserler vermelerine zemin hazırladığının vurgulanması açısından ciddi bir öneme sahiptir. Fatih, Latîfi'nin yaşadığı dönemde bile görülmeyen itibarı onlara vermiş, Osmanlı topraklarında olmasalar bile her alandaki hüner sahipleri ve şairlere maaş bağlatmış ve makamlarını yüceltmıştır. Avnî olarak mahlasını söyler, fakat şiirinden yaptıklarından bahsettiğinin yarısı kadar bile söz etmez. Şehzâde Cem başından geçenlerle anılmış, güzel şiirleri olduğu vurgulanmış ama taht sevdası ile uğraşırken ne istediğini alabilmiş ne de edebî muhitlere yeterli desteği sağlayabilmiştir. Bu sebepten tezkirede hayatı ile ilgili bilgiler verilirken onun şiirleri ve II. Bâyezîd ile mektuplaşmaları ve onların örnekleri verilmekle yetinilmiştir. Şehzâde Korkud da bilgisi, fazileti ile değerlendirilip hak edene hak ettiğini vermesi bağlamında değerlendirilmiştir. Latîfi de özellikle bu konuda hasas olduğundandır ki; kendisi de istediği kıymeti hayatı boyunca göremediğinden yakını, bu hassası ile tezkirede hususan bahsedilir. II. Bâyezîd'in yine edebî muhitlere verdiği kıymet, ilme verdiği

İtibar gözler önüne serilir. Sultan Selim ise şairliği ve tıpkı dedesi Fatih gibi hüner sahibini arayıp bulma, ülkesine getirtmek için çabalama ve ülkesinde olmasa da maaş bağlayarak verdiği itibar vurgulanarak belirtilir. Sultan Süleyman ise; tezkirenin sunulduğu kişidir. Onun dönemi diğer sultanlardan farklıdır. Çünkü artık Osmanlı ulaşabildiği geniş bir coğrafyaya hâkimdir ve herkesin olmak istediği yerdir. Dünyada herkes ondan çekinir, yedi iklimin sultanı unvanını şahsında barındırır. Kanuni Sultan Süleyman'ın bu özellikleri tekrar ve tekrar belirtilirken şiirinin özellikleri ve güzelliği birkaç cümle ile ifade edilir. Ancak şiirindeki, ustalık ve söz güzelliği, şiirinin beğenildiği duygusu daha çok hissettirilir.

Kısaca Osmanlı sultan ve şehzâdelerinin bu tezkirede yer almalarının asıl sebebi olarak şairleri desteklemeleri, onları ne denli himâye ettiklerini gösterip dönemin padişahından yahut devlet adamlarından da aynı uygulamayı beklemek olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Şiirleri vasatın altında olanlar için geçirilmiş cümleler, vasat olanlar için birkaç söz, gerçekten şairlik vasfı olanlar için övücü birkaç sözün ötesine gitmeyen ibareler yanında şairleri itibarlandırmak için yaptıklarını tekrar tekrar anlatmanın başka bir anlamı yoktur. Şairliklerinden bahsederken tezkiresinin başında şiir ve şairin nasıl olması gerektiği bahsi yeteneksiz, yahut yetersiz sultanlar için kötü söz söylemektense onları yaptıkları ile övmek daha akla uygun gelmiştir. Lafîfi, neredeyse herkese düşen görev başkadır, sultan için hüner sahibini himâye ve taltif etmek uygun olanıdır demeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- Canım, R. (2000). *Latîfi tezkiretü's-şu'arâ ve tabsıratu'n-nuzamâ (inceleme- metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İsen, M. (1999). *Latîfi tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (2013) Latîfi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/latifi> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- İsen, M. (2014) Murâdî, II. Murâd, Sultan Murâd-ı Sâni bin Çelebi Sultân Mehmed-i Evvel. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muradi-ii-murad-sultan-muradi-sani> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- Kesik, B. (2014). *Avnî, Fâtih Sultan Mehmed, Sultân Mehmed-i Sâni, Sultân II. Mehmed*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/avni-fatih-sultan-mehmed-sultan> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- Bayram, Y. (2013). Adlî, Sultân Bâyezîd-i Velî bin Fâtih Sultân Mehmed, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adli-sultan-bayezidi-veli-bin-fatih> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- Canım, R. (2013). Cem Sultân, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cem-sultan> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- Kılıç, F. (2013). Harîmî, Şehzâde Korkud, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/harimi-sehzade-korkud> (Erişim tarihi: 29.12.2021)
- Tanyıldız, A. (2014). Selîmî, Yavuz Sultan Selîm, Sultan Selîm-i Evvel, I. Selîm <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/selimi-yavuz-sultan-selim-sultan> (Erişim tarihi: 29.12.2021).
- Duramaz, G. (2013). Muhibbî, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhibbi> (Erişim tarihi: 29.12.2021).

Extended Abstract

Latîfî, one of the XVI. century tazkira writers, wrote Teziretü's-Şu'arâ Tabsıratu'n-Nuzamâ, one of the first tazkiras written in the Anatolian field. He says that he has 12 works, but six of them are missing, including his Divan. He has a talent for poetry and prose. His poems are also praised in various tazkiras, but according to some, his poems are not evaluated above the average. He claims that he has created a new style in the subject of prose, and the style of his tazkira is a proof of this. He could not get enough space in the circles with his works at the time, and he felt uncomfortable because he didn't get the attention he deserved. He writes a preamble on how poetry should be in his tazkira, and this is a very important event for that period. Defining how poetry should be and what poetry is can be considered as the poetry theory of the period. Besides, he can't help himself from showing his mastery in poetry by making parallels to the poets in his biographies. Although it is stated that he does not have as much knowledge in poetry as in prose. In a way, it can be thought that he wanted to reverse this opinion both in his poems and in his parallels,. In addition, the fact that he expressed his judgments about the poets and their poems without hesitation in his tazkira was also a pioneer for the critical perspective of the period.

In this study, it will be focused on what the poet wrote for sultan poets, whether he has the freedom to criticize their poetry, and it will be stated in which way he deals with their poems. Being a XVI. century tazkira, it is important in the context of showing the phases of a literature that bears witness to the development and rise of the state, and that develops and flourishes in proportion to the development and enrichment of the state. Although the nature of literary criticism is not fully seen with today's understanding, the section in which Latîfî wrote about how the poet should be at the beginning of the tazkira is remarkable. Because in this section, the boundaries of poetry have been drawn, and how beautiful poetry can be written and who can be given the qualification of a poet are mentioned. According to Latîfî, the fact that the poem is inspired by Allah to the poet's heart elevates the poem to a superior position and it is not possible for everyone to have this feature. In this sense, the poet's wish to have an important place and his desire to be valued stems from this situation. It can be thought that it is to emphasize this importance while putting the Ottoman dynasty in this tazkira.

As stated in the article in the sections where Ottoman sultans and dynasties are included, he mostly praises them by looking at the value they give to science, especially to poets, artists, and to the owner of skill and ingenuity. Mehmed the Conqueror occupies a special place among the sultans, and as it was just stated, he stands out as the sultan who has the most this feature. Even the pseudonym Murat II is not mentioned, but it has been emphasized that it creates an environment for poets, hosts them in their assemblies twice a week and even addresses them, which encourages the literary environment and paves the way for them to produce beautiful works by protecting them. He gave them the prestige that was not seen even in the period of Fatih Seckin and Latîfî, paid them a salary even if they were not in the Ottoman lands and glorified their positions. He gives his pseudonym as "Avni" , but does not talk about his poetry half as much as he talks about what he did. Şehzade Cem was mentioned with his experiences, it was emphasized that he had beautiful poems, but he could neither get what he wanted nor provide sufficient support to the literary circles while dealing with his love for the throne. For this reason, while giving information about his life in the tazkira, his poems and the correspondence with Bayezid II and their examples are given only. Şehzade Korkud is also evaluated in the context of his knowledge and virtue, and giving what he deserves to those who deserve it. Since the poet is especially sensitive about this issue; He also complains that he could not see the value he wanted throughout his life, and this sensitivity is specifically mentioned in the tazkira. The value that Bayezid II gives to literary circles and the respect he gives to science are revealed. On the other hand it is mentioned that Sultan Selim is a poet and like his grandfather Fatih, searching for and finding the talented person, trying to bring him to his country, and giving a salary even if he is not in his country. On the other hand, Sultan Suleiman; is the person to whom the tazkira is presented. His period is different from other sultans. Because now the Ottomans dominate a wide geography that they can reach and it is the place they want to be. Everyone in the world is afraid of him, he has the title of sultan of the seven climates.